

EDUSKUNNAN LAKIVALIOKUNNALLE

Pyydettyä asiantuntijalausuntona Valtioneuvoston selonteosta oikeudenhoidosta (VNS 13/2022) Suomen syyttäjäyhdistys ry (myöh. SSY) esittää seuraavaa:

SSY edustaa yli 80 prosenttia Suomen syyttäjistä.

Selonteosta ilmenee se akuutti lisäresurssien tarve ja kriittinen tilanne, missä koko oikeudenhoidon toimintaketju tällä hetkellä on. Julkisen talouden näkymät ovat haasteelliset, mutta toimivan ja turvallisen yhteiskunnan tärkein perusta on toimiva oikeudenhoito. Varsinkin tilanteessa, jossa erilaisten kansainvälisten uhkien onnistunut torjunta vaatii, että meillä oikeusjärjestelmä ja yhteiskunta toimii. Oikeudenhoidon toimintaedellytykset tulee saattaa kuntoon. Sitä ei voida enää ohittaa priorisoinnissa.

Tämä muutos on kuitenkin tehtävä nopeasti. Selonteossa esitetty aikataulu ei ole riittävän nopea ainakaan syyttäjälaitoksen kohdalta.

Selonteossa on esitetty realistinen kuva tarvittavista määrärahoista ja niillä saatavista henkilöstömääristä. Samalla tulee myös varmistaa, että lisämäärärahoja käytetään ensisijaisesti henkilöstön määrän lisäämiseen, ei esimerkiksi epäonnistuneiden tietojärjestelmähankkeiden jatkorahoittamiseen (AIPA) taikka lisäämistä ei tehdä muuttamalla henkilöstön työskentelytiloja toimimattomiksi (VN toimitilastrategia).

Erittäin kannatettava tavoite on se, että määrärahat tulee antaa varsinaisessa talousarviossa pysyvinä eikä lisätalousarvioissa määräaikaisina.

Mutta varsinkin Syyttäjälaitoksessa syyttäjien määrän lisäämiseen on kiireellinen tarve. Selonteosta on valitettavasti jäänyt pois tärkeitä tietoja Syyttäjälaitoksen tilanteesta ja kehityksestä.

Tällä hetkellä syyttäjiä on noin 430. Henkilöstö on voimakkaasti sitoutunut hoitamaan Syyttäjälaitoksen asioita, mutta henkilöstön määrä ei riitä eikä se enää pitkään jaksaa.

I Jaksaminen.

Syyttäjät ovat tällä hetkellä huolestuttavan uupuneita. SSY teki jäsenistölle kesällä 2022 kyselyn, johon tuli vastaukset 175 jäseneltä eli vastausprosentti oli yli 50 %. Vastauksista ilmenee, että 87 % syyttäjistä tekee töitä yli normaalin työajan (36 t 15 min/viikko), koska normaali työaika ei riitä töiden tekemiseen. Yli 40 tuntia töitä viikossa tekee 67 % syyttäjistä, 15 % tekee viikossa 46 - 50 tuntia eli jo yli 1½ ylimääräistä työpäivää viikossa ja noin 10 % teki vielä enemmän töitä. Jo tämä osoittaa hälyttävää resurssipulaa.

Jos ammattitaitoa ylläpitävässä koulutuksessa käydään, ilmoitti 80 % kompensoivansa koulutukseen käytetyn ajan tekemällä töitä vapaa-ajalla. Lisäksi 84 % ilmoitti työskennelleensä sairaana.

Vastaajista 78 % kertoi, ettei ole riittävästi aikaa tehtävien tekemiseen. Töitä on niin paljon, että työn laatu vääjäämättä kärsii. Avoimista vastauksista ilmenee, että töiden liiallinen määrä aiheuttaa mm. sen, ettei syyteharkintaa ehditä tehdä kohtuullisessa ajassa, vaan uhrien ja epäiltyjen asema kärsii; syyttäjät eivät ehdi hakea riittävästi muutosta tuomioihin hovioikeudesta; istuntoihin valmistaudutaan iltaisin ja viikonloppuisin sekä lomia perutaan ja siirretään. Siitä huolimatta rästit kasvavat ja työnhallinnan tunne on kadonnut.

Työuupumusta ja stressioireita koki 79 % vastauksenantajista. Syyttäjien määrää piti liian alhaisena 91 % vastaajista.

Lisäksi 83,4 % vastauksenantajista oli joskus harkinnut taikka aktiivisesti suunnitellut alan vaihtoa. Yleisimmät syyt olivat liiallinen työmäärä (41,5 %) ja syyttäjän työn kuormittavuus (19,3 %).

Töitä tehdään velvollisuudentunnosta, jotta oikeusjärjestelmä toimisi. **Tulee muistaa, että syyttäjät ovat työaikalain ulkopuolisia, joten ns. ylityöstä ei makseta mitään lisää.**

Nämä tulokset ovat hyvin huolestuttavia. Ne pitää ottaa tosissaan ja asialle pitää tehdä jotain.

Syyttäjälaitos kykenee toimimaan henkilöstön venymisellä ja työmoraalilla, mutta jaksamisen rajat ovat tulossa vastaan.

II Syyttäjien määrä ja työn vaativuuden lisääntyminen.

Syyttäjien lukumäärä on Suomessa hälyttävän alhainen, noin 430 eli huomattavasti alle Euroopan ja pohjoismaiden tason. Suomessa syyttäjien määrä on noin 8 syyttäjää/ 100 000 asukasta ja muualla se on noin 11 syyttäjää / 100 000 asukasta. Tämä ilmenee Euroopan komission tekemästä ns. Cepej-tutkimuksesta. Tämä olisi ollut hyvä tuoda selonteossa pontevammin esille. Syyttäjiä tulisi sen mukaan olla 600.

Esimerkiksi Ruotsissa on syyttäjiä nyt noin 11/ 100 000 asukasta, vaikka työnkuva ja tehtävät vastaavat pitkälti Suomessa ja Ruotsissa toisiaan. Suomessa syyttäjä osallistuu rikosasioiden esitutkintaan merkittäväällä panoksella esitutkintalaissa säädetyn esitutkintayhteistyön kautta ja Ruotsissa taas on olemassa järjestelmä, jossa on syyttäjätutinnanjohtaja ja poliisin tutkinnanjohtaja. Työhön ja työn laatuun liittyviä perusteita siihen, että Suomessa syyttäjiä on huomattavasti vähemmän, ei ole olemassa. Euroopan tason saavuttaminen vaatisi siis heti 170 syyttäjän lisäyksen.

Vertailun vuoksi ohessa linkki, mistä nähdään, miten Ruotsissa suhtaudutaan ja toimitaan, kun havaitaan, että Syyttäjälaitos ei pysty henkilömäärällään vastaamaan lisääntyneeseen työmäärään.

<https://www.aklagare.se/nyheter-press/aktuellt-pa-aklagarmyndigheten/rekordmanga-nya-aklagareanstallda/>

Artikkelista ilmenee, miten Ruotsissa heti lisätään 150 syyttäjää. Huomattavaa on sekin, että Syyttäjälaitoksen kokonaishenkilömäärä on 1700 eli kolme kertaa enemmän kuin Suomessa, jossa tänä vuonna htv-määrä on 600. Väestömäärähän Suomen ja Ruotsin välillä on alle kaksinkertainen (5,5/10,35 miljoonaa). Sekä Suomessa että Ruotsissa syyttäjän työtehtävät ovat samankaltaiset, joten mitään syytä tällaiselle eroon ei ole.

Tämän lisäksi on töiden vaativuus noussut huomattavasti vuosien mittaan. Selonteossa on käyty lävitse ne perusteet eikä niitä käydä tässä uudelleen lävitse. Lisäksi pitää muistaa se, että esimerkiksi ns. perusrikosten kohdalla liikenne rikosten määrä on laskenut muutaman vuoden aikana noin 7000 kappaletta, kun ne ovat siirtyneet liikennevirhemaksuiksi. Tilalle on kuitenkin tullut pahoinpitely- ja omaisuusrikoksia eli lukumäärä on säilynyt, mutta sisältö muuttunut hankalammaksi. Syyttäjälaitos on myös itse seurannut tätä vaativoitumista jo vuosia ja selvittänyt, että syyttäjien työajasta menee vaativien asioiden hoitamiseen 66 prosenttia. Vuosina 2005-2020 on työn vaativuuden lisääntymisen vuoksi työmäärä lisääntynyt 40 prosenttia. Tämä taas on vaikuttanut siihen, että todellisuudessa syyttäjien määrä suhteessa työn vaativuuteen on kyseisinä vuosina **laskenut 74 syyttäjää!** Tätä ei tuoda selonteossa esille. Siellä on enemmänkin käsitelty keskiarvokäsittelyaikoja.

Nämä asiat huomioiden olisi jo nyt akuutti syyttäjien määrän lisäämisen tarve yli 230 syyttäjää.

Tämän lisäksi uudet lainsäädäntöhankkeet tuovat syyttäjille lisää työtä. Säännökset, joissa suurin osa rikoksista, joissa tekijä taikka asianomistaja on alle 18-vuotias, määrätään käsiteltäviksi kiireellisinä myös syyteharkinnassa, tulevat aiheuttamaan lisää työtä. Osittain ne syrjäyttävät muiden rikosten käsittelyjä, mutta lisää työtä tulee aiheuttamaan esimerkiksi se, että istutuskäsittelyt on saatava pikaisesti ja silloin suurena vaarana on se, että istutuspäivien määrät kasvavat. Siihen ei olla resursseissa kunnolla kyetty vastaamaan.

Tämän lisäksi seksuaalirikoslainsäädäntö uudistus tuo paljon lisää työtä ja myös esimerkiksi törkeää huumausainerikollisuutta paljastetaan edelleen ja julkisuudessa on ollut tietoja, miten massiivisia huumausainerikoskokonaisuuksia on ns. pimeissä tietoverkoissa paljastettu (Silkkitie, Anom) ja toisaalta, miten valtavia muita huumausainerikosjuttuja on oikeudenkäynneissä (Katiska I ja II, UB-oikeudenkäynti).

Poliisin puuttuessa kansalaistottelemattomuuteen on otaksuttavissa, että asioita tulee syyttäjien ratkaistaviksi satoja, tällä hetkellä luku on jo lähes tuhat. Sekin sitoo kymmeniä syyttäjiä.

Syyttäjälaitoksessa on reagoitu myös ns. katujengirikollisuuteen ja sekin sitoo lukuisia syyttäjiä.

Nämäkin muutokset tuovat esiin sitä, että tarvitaan pikaisesti lisää resursseja ja selonteon tuomien asioiden eteenpäin viemistä.

III Syyttäjälaitoksessa on tehty tehostamiset.

Syyttäjälaitos on tehnyt kaikki toimintaa tehostavat muutokset. On tehty organisaatiouudistus, jossa syyttäjälaitoksesta tehtiin yksi virasto. Näin resursseja voidaan käyttää mahdollisimman tehokkaasti koko maassa. Syyttäjälaitoksessa on myös esimerkiksi perustettu erikoissyyttäjäjärjestelmä vaativia ja aikaa vieviä juttuja varten, keskitetty talous- ja henkilöstöhallinto ja hyödynnetty uusia prosessisääntöjä, kuten videoyhteyksiä ajansäästämiseksi ja keskitetty nopeasti käsiteltävät asiat omaan yksikköönsä.

IV Avoinna olevat asiat eli ns. rästit

Tuleekin muistaa, että Syyttäjälaitoksessa käsitellään nopeasti käsiteltävät asiat omana asiakokonaisuutena. Tämä tietenkin tiputtaa keskimääräisiä syyteharkinta-aikoja. Sen vuoksi sellaiset luvut eivät kerro todellisuutta.

Syyttäjälaitokselle tulee vuosittain käsiteltäviksi noin 90 000 asiaa. Kuten aiemmin on tuotu esiin, on rikosten vaativuus kuitenkin lisääntynyt. Se on aiheuttanut sen, että rästit ovat kasvaneet. Osittain siihen on

kyetty vastaamaan sillä, että istuntopäivien määrää joudutaan vähentämään. Muutoin ei millään ehditä tehdä syyteharkintaan tulevia asioita. Toisaalta, kun ei ehditä istua venyvät käsittelyajat taas sen vuoksi.

Avoinna syyttäjälaitoksessa olevia juttuja oli vuonna 2020 noin 12 000 asiaa, nyt vuoden vaihteessa luku oli noin 18 800. Avoinna on noin 20 prosenttia vuosittain saapuvista asioista.

Yli 6 kuukautta syyteharkinnassa olevia asioita oli vuoden vaihteessa 2022/23 noin 5800 asiaa vuoden 2020 syksyn luku oli noin 3500.

Yli vuoden syyteharkinnassa asioita vuonna 2020 oli 626, vuonna 2021 oli 1186 ja nyt 1593. Suurimmillaan se on ollut yli 1800 asiaa.

Määrien kasvu on huolestuttavaa ja vaatii pikaisia toimenpiteitä.

Jo nyt rikosasioiden kesto on kohtuuton erityisesti rikosten uhrien näkökulmasta. Lakimiesliiton tekemien tutkimusten mukaan esimerkiksi raiskauksissa kesti vuonna 2017 18 kuukautta tapahtumasta käräjäoikeuden tuomioon, pahoinpitelyissä 15 kuukautta ja vastaava aika on varkauksien osalta 13 kuukautta. Merkittävä osa prosessin kestosta aiheutuu syyteharkinta-ajasta (raiskaukset 10 kk, pahoinpitelyt ja varkaudet n. 8 kk). Nyt ajat ovat pidemmät.

Kun vielä muistetaan, että poliisilla on tutkinnassa olevien resurssivajeiden vuoksi avoinna olevia rikosasioita noin 140 000, on sieltä odotettavissa lisää työpainetta, kun poliisi saa lisää määrärahoja ja osoittaa niitä rikostutkintaan.

Poliisilla on tutkinnassa avoinna myös paljon hyvin vaativia rikosasioita. Esimerkiksi Etelä-Suomen alueella on poliisilla avoinna talousrikoksiksi luokiteltuja asioita yli 1600 määrän kasvaessa koko ajan. Keskimäärin lasketaan, että talousrikoksia käsittelevä syyttäjä ehdii tehdä noin 20 juttua vuodessa sisältäen esitutkintayhteistyön, syyteharkinnan, käräjä- ja hovioikeuskäsittelyn. Jos näistä poliisista avoinna olevista talousrikoksista puoletkin tulee syyttäjille, on syyttäjien lukumäärän tarve useita kymmeniä jo Etelä-Suomessa.

Poliisin tavoitehan on myös satsata rikostutkintaan ja vähentää avoinna olevia asioita. Kun hankalien juttujen osalta tarvitaan myös entistä enemmän esitutkintayhteistyötä, olisi tarvetta syyttäjien määrän kasvattamiseen. Muutoin joko esitutkintayhteistyö kärsii taikka syyttäjien rästit kasvavat. Lisäksi poliisin suuret rästit aiheuttavat sen, että tutkinnassa olevat rikosasiat ovat vaarassa vanheta ja ne siirretään usein lähellä vanhentumisaikaa syyteharkintaan. Se lisää syyteharkinnan kiirettä ja samoin ne asiat on priorisoitava muiden asioiden edelle. Tämä aiheuttaa lisää työtä.

Laskennallisesti noin neljä rikostutkijaa vaatii yhden syyttäjän.

V Tietotekniikka ja toimitilakysymykset.

Tulee pitää huolta siitä, etteivät mahdolliset uudet määrärahat mene tietotekniikan lisääntyviin kustannuksiin. Tämän vuoksi on tärkeää varmistaa, että tuodaan selkeästi esille ja sitoudutaan siihen, mikä on lisähenkilöstön lukumäärän tarve. Muutoin on suurena vaarana se, että mahdolliset lisämäärärahat kuluvat vain lisääntyneisiin tietotekniikkakuluihin. Sekä järjestelmien kehittämisen lisääntyneisiin kuluihin että ylläpitokustannuksiin.

Digitalisaatio ei saa olla itseisarvo ja pohjaton kaivo, jonne varoja menee kaiken muun toiminnan kärsiessä siitä, vaan sen tulisi tehostaa ja avustaa muuta toimintaa. Sen pitäisi helpottaa, ei vaikeuttaa työntekoa.

Tällä hetkellä on edelleen kesken AIPA-tietojärjestelmän kehitystyö. Sen kustannukset ovat ylittäneet alkuperäiset suunnitelmat kymmenillä miljoonilla. Ne kaikki rahat ovat pois muusta ja varsinkin henkilöstöstä.

Pelkona on myös se, että tietojärjestelmät otetaan käyttöön keskeneräisinä, jolloin ne pikemmin lisäävät työtä ja aiheuttavat lisää jaksamisongelmia. Samalla myös järjestelmien loppuun saattamisen kustannukset sekaantuvat ylläpitokustannuksiin ja todellisia kuluja ei tiedetä.

Nämä asiat tulisi eriyttää niin, että vastuu tietojärjestelmien kehittämisestä ja ylläpidon kuluista olisi keskitetty. Irvokkainta on se, että eri ministeriöt tekevät samaan toimintaketjuun omia tietojärjestelmiään ilman kunnollista koordinoitua.

Toimitilat tulee myös huomioida selonteossa. Toimitilojen osalta tulee varmistaa henkilöstölle toimivat ja turvalliset tilat tehdä töitä. Itseisarvo ei saa olla se, että tilat ovat mahdollisimman pienet ja henkilöstö pakotetaan etätöihin omiin asuntoihin. Kaikilla se ei ole mahdollista ja ongelmana on myös se, miten ja kuka hankkii toimivat työvälineet, tietoturvan ongelmat ja toisaalta työnantajan mahdollisuudet tietää miten työntekijällä oikeasti kotonaan menee. Kenenkään kotiin, kun ei ole oikeutta mennä ilman lupaa.

Toimivat toimitilat ovat myös kilpailuvaltti työmarkkinoilla. Valtion tulee olla myös kiinnostava työnantaja.

V Muunto- ja täydennyskoulutus.

Selonteon johdannossa on käsitelty myös sitä, että lakimiesten määrää lisättäisiin joko koulutuspaikkoja lisäämällä taikka muunto- tai täydennyskoulutuksella. Tätä asiaa ei ole selonteon tekemisen aikana käsitelty.

SSY ei kannata varsinkaan muunto- tai täydennyskoulutusajatusta. Syyttäjän työ on vaativaa lakimiestyötä, johon vaaditaan myös Syyttäjälaitoksessa tapahtuvaa omaa koulutusta. Suomalainen lakimieskoulutus on korkeatasoista eikä sitä voi korvata millään muunto- tai täydennyskoulutuksella. Kun oikeudenhoidon tulee olla korkeatasoista, tulee myös pohjakoulutuksen olla sellaista.

Siihen ei myöskään ole tarvetta. Jo nyt jää vastavalmistuneita lakimiehiä työttömäksi noin 10 prosenttia valmistuneista ja työttömiä lakimiehiä on koko ajan noin 400. Oikeudenhoidon kiinnostavuuden tulee tapahtua sillä, että työ vetää puoleensa, ei vain lukumääriä lisäämällä. Koulutuspaikkojen lisääminen vaatii selvitystä tarpeesta sekä määrärahoja ja opiskelupaikkoja. Tämän hetken tietojen mukaan vuoteen 2035 saakka opiskelupaikkojen määrä on tasapainossa suhteessa työpaikkoihin.

YHTEENVETO

Selonteossa on tuotu esille perusteet mitä ainakin tarvitaan, jotta oikeudenhoito saadaan toimimaan. Sen lisäksi pitää ymmärtää mitä se aiheuttaa, jollei oikeudenhoito toimi. Oikeudenhoidon tulisi olla kiinnostava työpaikka.

Syyttäjien kohdalla tilanne on tällä hetkellä hälyttävä.

Syyttäjien määrää pitäisi pikaisesti nostaa 550 ja pikemmin 600 syyttäjään. Tulee muistaa, että tämän lisäksi Syyttäjälaitoksessa on muutakin henkilökuntaa kuin syyttäjät.

Syyttäjälaitoksessa on jo tehty kaikki mahdolliset tehostamistoimenpiteet. Kiristämisen varaa ei toiminnassa ole.

Oikeudenhoidossa on kyse oikeusvaltion ydintehtävästä, kyse on mitä suurimmassa määrin arvovalinnasta.

Rikosasioiden toimiva hoitaminen takaa yhteiskuntarauhaa. Koko rikosasioita hoitavalla ketjulla pitää olla riittävät resurssit. Ketjuun kuuluvat esitutkintaviranomaiset, syyttäjät, tuomioistuimet sekä täytäntöönpano viranomaiset, kuten ulosottolaitos ja rikosseuraamuslaitos. Oikeudenhoidon kriisi ei ole julkisen talouden kestävyydellekään järkevää, koska se vain aiheuttaa yhteiskunnalle enemmän kokonaiskuluja.

Syyttäjälaitoksen toimintaedellytykset keskeisenä ja hyvin merkittävänä viranomaisena rikosprosessiketjussa tulee turvata, jotta koko rikosprosessiketju takaisi kansalaisten oikeusturvan. Syyttäjä on viranomainen, joka osallistuu koko rikosprosessiin. **Syyttäjien työ on yhteiskunnan ydintoimintaa, joka takaa oikeusvaltion toimimisen ja kansalaisten turvallisuuden.**

Tällä hetkellä rikosprosessin toimijoiden resurssit eivät ole riittävät ja pienempiä rikoksia ei käytännössä enää kaikissa paikoissa kyetä asianmukaisesti tutkimaan, syyttämään ja tuomitsemaan. Syyttämisprosentit ovat viime vuosina laskeneet ja usein kyse on asioista, joissa rikos on tapahtunut ja tekijä on tiedossa. Vaikka menettely onkin kaikin tavoin laillista ja säännösten mukaista, ei se ole yhteiskunnallisesti välttämättä toivottavaa ja suuremmaksi osaksi syynä on puuttuvat henkilöstöresurssit.

Kaikki tällainen asioiden tutkimatta jättäminen ja oikeudenkäyntien pitkittyminen lisää huomattavasti vaaraa yhteiskunnan lainkäytön arvostamisen rapistumiseen ja omankäden oikeuden lisääntymiseen. Koko rikosprosessiketju voi vaarantua, jos osana rikosprosessiketjua ei syyttäjälaitoksen henkilöstöön ja varsinkin syyttäjiin käytettävästä määrärahasta pidetä huolta. Tämän tyyppinen oikeusvaltion perusrakenteiden rappeutuminen ei saisi johtua siitä, että rikosprosessiketju mukaan lukien syyttäjätöiminnot, on aliresursoitu.

Tasokorotus oikeudenhoitoon ja syyttäjälaitoksen resursseihin on siis tehtävä ja se on varmistettava pysyväksi. Se on myös kyettävä kohdistamaan syyttäjien lukumäärään, ei kohonneisiin ict-kuluihin.

Helsingissä 09. tammikuuta 2023

SSYn hallituksen puolesta

Jukka Haavisto
Suomen syyttäjäyhdistys ry:n
hallituksen puheenjohtaja

Sari Aho
Suomen syyttäjäyhdistys ry:n
hallituksen varapuheenjohtaja

